

THE FOLKLORIC INTERTEXTUALITY OF THE COSMOGONIC ELEMENT AIR IN THE ROMANIAN PROSE OF THE SIXTIES WRITERS FROM BESSARABIA

Mariana Cocieru

PhD., Senior Scientific Researcher, Romanian Philology Institute „Bogdan
Petriceicu-Hasdeu”, Ministry of Education, Culture and Research of the
Republic of Moldova

Abstract: In this approach we have revealed from a synthetic perspective the role of ethnofolkloric cosmogony in the diachronic evolution of prose from Bessarabia (1960-1980), by specifying the specific patterns on the subject, the compositional status, the range of characters descending from the folkloric environment, of transvalorized species, also revealing the attitude of the writers towards the oral popular culture. In a comparative analysis, we observe that the etheric element is present in the creative imagination of the writers differently. Depending on certain states of the characters or subject situations, the following constituents are predominantly intertextualized: the stars; climatic phenomena: mistletoe, eclipses, rainbow, etc.; the bird, the flight and more. The mythic-folkloric values of these segments are renewed and complemented by the artist's spiritual experience; by this process realizing the extension and enhancement of the meanings attributed by the people to the cosmogonic elements, sometimes revealing surprising aesthetic connotations.

Taking into account the popular poetic code, the research of the process of remodeling the cosmogonic element the air in the literature of Romanian writers from Bessarabia reveals the production of symbolic code transformations. Even if it stays within the limit of the updated popular pattern, we notice that the configuration elements vary due to the discursive register. The updating at the imaginary level and the symbolic transfiguration occur through transfocalization and transstylization, forms of collaboration and interpretation, which do not alter the generator frame, but only imprint specific prints on it. The degree of absorption of folkloric elements, as a result of integration into the new structure, refers to the code and the totality of the work. The mobility of the interdiscursive material determines the transcript of the folklore's producing experience on the formation of additional meanings through the intertextual enrichment of the archetypal symbolic codes and the enhancement in the thematic network of a new imaginary universe.

Keywords: cosmogonic elements, air, folklore, literature, symbol, ethnofolkloric constituents.

Un element esențial al vieții din vechile cosmogonii ale lumii (alături de apă, foc, pământ) este stihia eterică. Fiind un constituent de o complexitate impunătoare este reprezentat în natură prin diverse înfățișări. Dacă apa se opune focului, atunci aerul e antiteza pământului. Este asociat stihiei pure și purificatoare, mișcării continue, vitezei (*iute ca vântul și repede ca gândul*), însuflețirii existențiale, înaltului cerului, libertății, luminii astrale, principiului masculin activ și fecundător. „Eterul e simbolul materiei subtile, spiritualizate și libere. [...] Puritatea, limpezimea și transparența aerului nu sunt privite ca un gol glacial; aerul e un vehicul al vibrației sunetelor și culorilor, al elevației și purificării. Gestul involuntar de suflare pentru a îndepărta o impuritate sau a alina o durere avea cândva o valoare magică, fiind folosit pentru izgonirea duhurilor rele” [1, p. 13-14]. În tradiția creștină, în timpul oficiului tainei botezului prin suflarea aerului în formă de cruce asupra pruncului se realizează un ritual al gonirii forțelor spirituale malefice. Și practica descântatului ne dezvăluie aceeași

funcție a expirării aerului. Prin urmare, în mentalitatea poporului român, de aer, pe lângă purificare, este legată și noțiunea de suflet, suflare, suflul vieții. Eterul se asociază zborului, permanentei ascensiuni spre sublim, de împlinire a condiției existențiale. Nu trebuie să neglijăm și ambivalența stihiei aerului care „devine pregnantă în momentul în care luăm în considerare mișcările și dislocările sale intense, manifestate sub forma vânturilor puternice, a vijoriilor, furtunilor și uraganelor, ce sunt puse de regulă, sub incidența unor divinități teribile sau a unor spirite malefice (ciclopi, titani etc.)” [1, p. 13-14], care concurează, se suprapun funcțional și structural, luptă deschis sau pe ascuns între ele, râvnind să conducă împărăția cerului.

Analizând literatura anilor postbelici din perspectiva intertextualizării celor patru elemente primordiale ale constituirii naturii, exegeta Eliza Botezatu va relaționa preponderent simbolistica aerului cu ideea de ascensiune, cu zborul și verticalitatea, cu aștrii cerului, cu universul aspirațiilor umane. Pornind de la folclor, unde visul eroului e mereu legat de atingerea stelelor prin urcarea într-un copac care unește lumea terestră de cea a cerului, prin intermediul unui curcubeu, a unui pod, a unei scări sau a calului năzdrăvan cu aripi, a păsării măiestre, scriitorii vor transfigura aria semantică a văzduhului, cerului și vor excela motivele folclorice ale aștrilor (soarele, luna și stelele), norilor, păsării, vântului, furtunii, tunetului etc.

În romanul *Bătuta* de D. Matcovschi motivul astrului ceresc este invocat din perspectiva resurecției, a veșnicei renașteri trecând printr-o moarte temporară (ciclul diurn-nocturn) [1, p. 170]. Pornind de la aceste semnificații, prozatorul invocă cultul soarelui pentru a spori tragismul situației evocate: „Soarele urcă în largul cerului. Roșu soarele ca un strop de sânge. «Soarele în largul cerului se oprește și se uită în jos, te caută soarele, Boblev, te caută soarele și nu te găsește... la moartea fiecărui om soarele se oprește în largul cerului pentru o clipă, numai pentru o clipă, să blagoslovească trecerea sufletului în adâncă tăcere. De aici încolo tăcere de mormânt se va așterne în preajma ta, insuportabilă această tăcere de mormânt...»” [2, p. 265].

Reluat mai târziu, motivul soarelui sporește starea de angoasă în fața primejdiei: „soarele roșu ca un strop de sânge se lasă către apus, încet-încet se lasă, și, înainte de a trece linia orizontului, se oprește și se închină cu plocon.

«Acasă. – Se gândește Sârbu. – Soarele niciodată nu mi s-a închinat înainte de a apune. Semn rău, probabil».

«Acasă. – Se gândește Pavel. – Soarele niciodată nu mi s-a închinat înainte de a apune. Semn rău, probabil».

«Acasă. – Se gândește Jumbri. – Soarele niciodată nu mi s-a închinat înainte de a apune. Semn rău, probabil».

«Acasă. – Se gândește Michi. – Soarele niciodată nu mi s-a închinat înainte de a apune. Semn rău, probabil».

«Soarele apune frumos, foarte frumos, soarele numai în Patrie apune frumos, ca soarele... Dar cum apune soarele pentru un transfug? Străin, probabil, și rece, și pustiu... În afara Patriei soarele totdeauna e străin. În afara Patriei soarele totdeauna e rece. În afara Patriei soarele totdeauna e pustiu...» [2, p. 267]. În credințele poporului român, soarele răsare și apune diferit, deoarece „se satură de privit răutățile și nelegiuirile ce le vede pe pământ, și caută să fugă într-o parte” [3, p. 26]. Și dacă spre asfințit „privește, se uită și caută înapoi” [3, p. 35] sau e de culoare roșie înseamnă că se va schimba timpul [3, p. 37]. Recurgând la laitmotivul solar prozatorul reușește să sublinieze ideea de casă, de spațiu regenerativ, unde soarele și pământul, cerul și văzduhul sunt elemente benefice ființei umane, iar în afara habitatului natural, originar, capătă conotații negative.

Ca făptură mitică, zeu protector este invocat în nuvela lui Vlad Ioviță *Râsul și plânsul vinului*. Istovit de atâtea așteptări, bătrânul Căprian adresează o rugăciune Soarelui: „– Soare-

Răsare, tu care ne întorci în fiecare dimineață nădejtile părăsite, întoarce-mi fiii. Adă-mi-i măcar jumătăți, ciunți, orbi, măcar fărâmituri din ceea ce-au fost cândva, dar adă-mi-i! Îndură-te de bătrânețile mele, Soare-Răsare” [4, p. 11]. În mentalitatea populară românească veche cultul solar era foarte dezvoltat. Rugăciunile către Soare, privind luminarea minții pentru efectuarea unor judecăți sau a altor activități, erau efectuate în zori, în fața astrului nou, neprihănit, iar mulțumirile pentru cele îndeplinite în decursul zilei – la asfințit.

În *Povestea cu cocoșul roșu* de V. Vasilache astrul ceresc ia înfățișarea unei divinități careia Serafim Ponoară îi adresează mulțumiri: „Soare, frățică! Până acum n-am făcut nimănu nimica, nici un rău. Bogdaproste de darurile tale..., de pâine, sudoare, de năduf și sare, de toate cele văzute și neștiute! De lumină, de tihnă, de ploaie și cuvânt, de slava aistui pământ” [5, p. 206]. Într-o cercetare de teren din centrul Basarabiei am înregistrat o rugăciune de mulțumire asemănătoare: „Mulțumim ție, Doamne, pentru pâine și sare și darurile Măriei Tale” (*Arhiva personală*, 2007; *Bozieni-Hâncești; inf. Niță Maria, n. a. 1928; culeg. M. Cocieru*).

Printre elementele astrologice cu semnificație nefastă transstilizate de scriitori se află eclipsele de soare. În romanul *Focul din vatră*, moartea tușei Vera este vestită lui Grigore de un asemenea fenomen astral: „Eclipsa de soare. – L-a fulgerat pe Grigore un gând. – A fost ca o prevestire” [6, p. 14-15], „«Semn rău». – A conchis Grigore [...] odată, demult, pe când învăța în clasa a șaptea, după o astfel de eclipsă de soare, peste Duda s-a abătut o ploaie torențială, care a adus mari pierderi” [6, p. 13]. Argumente ale imaginii promovate de prozator le depistăm în semnificațiile spicuite din superstițiile și credințele românilor. În mentalitatea poporului „întunecimile” de soare reprezintă „arătări prevestitoare ale lui Dumnezeu, despre cumpelele ce se vor întâmpla pe lume, pentru a osândi necredința și ticăloșia omenească” [3, p. 102]. După o eclipsă de soare, intertextualizată prin intermediul credinței populare „după ce au mâncat vârcolacii soarele” [7, p. 66], moș Petrache din romanul *Podurile* de I. C. Ciobanu își pierde glasul într-o bătălie mare.

Un alt element al stihiei aerului remodelat în proza scriitorilor români din Basarabia este vântul. Recurgând la convențiile basmului, unde toate fenomenele naturii sunt însuflețite, respectivul constituent este personificat în romanul *Bătuta* de D. Matcovschi: „Vântul a conținut. Vântul s-a ascuns într-un vârf de pom și doarme obosit, și frunzele de pe pom înmărmurite au rămas” [2, p. 263]. În credințele populare vântul e un „om cu aripi”, „copil făcut de o fată de împărat, fără bărbat, numai așa, din vis”, „e voinic tare și așa aleargă” [8, p. 332-333]. De asemenea, vântul este venerat ca fiind sfânt și bun: „pe vânt să nu-l blăstămi, că e tare păcat, că el e la muncă și mare chin; el e slujbaş, trebuie să-și facă treaba lui” [8, p. 340]; „vânturile sunt pentru ca să răcorească și să curățească pământul” [8, p. 339]. Există vânturi care abia suflă, aburesc, adie, „atunci vântul e vesel, are inimă bună” [3, p. 27]. Un asemenea vânt e înfățișat în cântecul cu ajutorul căruia Onache Cărăbuș își leagă băieții în *Povara bunătații noastre*: „Bate vântul vălurile, /Pe deasupra casei mele, /Și-mi aduce dor și jele/ De la neamurile mele...” [9, p. 76].

Văzduhul e mediul în care planează moartea venită după bunelul lui Isai. Se aud bătăi de aer, vuiete în adâncul pământului, clocote: „auzea noptile bunelul niște fluturări în aer, undeva sus – numai că sus, să fi fost jos printre copaci, ar fi priceput că frunzele copacilor flutură și ar fi știut ce-i, apoi auzea vuiete în adânc și a înțeles că vuietele vin de sub pământ, numai că din pământ vin, că dacă era să treacă ceva pe drum s-ar fi auzit cum se apropie, cum se depărtează, atât s-ar fi auzit, dar vuietul acela ținea lung, se auzea întruna și era greu vuietul, înăbușit, adânc – dacă puneai palma pe fața pământului, simțea cum tremură pământul, și toată valea parcă se răspundea de șoapte, de clocote surde, care se izbeau ca valurile de mal atunci când cresc apele, dar bunelul înțelegea că până or veni apele de Sus, de la Munte mai este, mai sunt vreo două săptămâni, și dacă ar veni s-ar auzi miros din sus, și

celelalte semne s-ar arăta, dar nu-s apele – acele fluturări, vuietul acela, ciocotele le-a auzit și noaptea asta, dar amestecate cu glasul ei” [10, p. 207-208]. În credințele poporului român moartea asociată cu sfârșitul lumii va fi precedată de dezlănțuirea unui mare vânt: „Sfârșitul lumii are să fie cu vânt. Atunci are să fie vântul așa de mare, că va face una, dealul cu valea, și toate celea se vor prăpădi” [3, p. 26]. De asemenea, în popor circulă și imaginea unor vânturi rele care sunt însoțite de duhurile necurate, a unor furtuni, numite și vântoase, care vin împreună cu ploaie, tunete și fulgere [3, p. 45]. Prin urmare, spiritualitatea românească ne demonstrează că marile urgii sunt însoțite mereu de dezlănțuirea unor cataclisme naturale. Revenind la perioada literară investigată observăm respectiva imagine transfigurată și în romanul *Clopotnița* de I. Druță. Aici, incendiul lăcașului sfânt are loc într-o noapte cu furtună, fulgere și tunete. Unui sfârșit al lumii este atribuită și năpustirea furtunilor de zăpadă peste Câmpia Sorociei în *Povara bunătății noastre* de același autor: „Furtuni de zăpadă, împodobite în șaluri albe, veneau peste câmpie schelălăind și dănțuind care mai de care” [9, p. 7]. Un alt exemplu concludent cu o semnificație arhetipală descoperim în romanul *Biserica Albă*: „Viscolea, nevoie mare. De sus cerneau zăpezi peste zăpezi, dar nu se puteau așeza. Sufla un vânt, că rupea potcoava din copita calului. Tot frământând și mestecând această lume de zăpadă, gonind-o dintr-o vale în alta, vânturile, la un moment dat, se aciuau și, istovite, așezau omătul suluri. Iată însă că peste acele vânturi oarecum împlânzite se mai repede un vifor turbat, venit cine știe de pe unde, și iară totul fierbe în jur. Nici cer, nici pământ, nici glas de om, nici nechezat de cal” [11, p. 103].

Stihiei aerului aparține și zborul, prin intermediul lui sunt trasate liniile de relaționare a pământului cu cerul. Transfigurat, respectivul constituent conturează în romanul *Zbor frânt* de V. Beșleagă imaginea unui drum de inițiere, de devenire, de transformare a copilului Isai în matur. Zborul e „o dorință de sublimare, de căutare a unei armonii interioare, de depășire a conflictelor. Voința de a-și afirma puterea în cer nu face decât să compenseze sentimentul neputinței de pe pământ” [12, p. 155]. E o transfigurare a mitului lui Icar, a zborului care se frânge. Completat de zborul lăstunilor, semnifică periclitarea aspirațiilor în fața destinului implacabil, este un „simbol al ascensiunii pe planul gândului sau al moralității, dar a unei ascensiuni mai mult imaginare și veleitare” [13, p. 137]. Un asemenea zbor frânt îl observăm în basmele populare, atunci când voinicul urcat pe calul năzdrăvan în înaltul cerului, este aruncat în jos, ca pedeapsă pentru unele acțiuni anterioare. În cele din urmă, în roman se observă o executare a scenariului ritului inițiativ care în plan mitologic simbolizează moartea neofitului și nașterea inițiatului înzestrat cu o înțelepciune desăvârșită, necesară acestuia pentru a conștientiza condiția sa existențială.

Zborul după Mircea Eliade reprezintă „capacitatea anumitor indivizi privilegiați de a-și abandona corpul și de a călători «în spirit» în cele trei regnuri cosmice” [14, p. 110]. Acest zbor magic este valorificat în romanul *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine* de V. Beșleagă, unde dedublarea personajului principal, depășirea condiției umane, are loc prin desprinderea sufletului de corp și călătoria prin cele trei zile și nopți pentru a se cunoaște pe sine și a-și calcula faptele. Căderea din zbor e în plan mitologic o imagine a declinului, o ruptură, prin urmare, în roman aceasta semnifică moartea lui Filimon și deznodământul frământărilor de conștiință prin reabilitarea sinelui.

Grație zborului în contingentul elementelor văzduhului se înscriu și păsările. În unele credințe ale popoarelor lumii pasărea este „metafora aerului și ascensiunii” (Bachelard), simbolul sufletului și are rolul de intermediar între cer și pământ. În mitologie sufletele-păsări se așază pe crengile Arborelui lumii și au conotația sufletelor strămoșilor. În unele tradiții, când universul era o mare de ape, Dumnezeu este înfățișat ca o pasăre pe o ramură de copac cu rădăcinile înfipite în aer. Dualitatea semnificațiilor atribuite păsării mitice le-a împărțit în păsări mesagere care anunță moartea și păsări care întruchipează sufletul decedaților sub

diverse aspecte. În structura prozelor investigate întâlnim intertextualizate semnificațiile mitico-folclorice ale următoarelor păsări: porumbelul în *Toamna porumbeilor albi* (D. Matcovschi), *Prietenii lui Bujor, Pasărea păcii* (S. Vangheli); rândunica – *Focul din vatră* (D. Matcovschi), *Steaua lui Ciuboșel* (S. Vangheli); cocostârcul – *Păsările lui moș Petruș* (S. Vangheli); cucul – *Credeam că America e o... femeie* (S. Vangheli); pitpalacul – *Povestea cu cocoșul roșu* (V. Vasilache); lăstunul – *Zbor frânt* (V. Beșleagă); bufnița și mierla – *Raiul lui Vistian Pogor* (V. Ioviță); liliacul – *Focul din vatră* (D. Matcovschi) etc.

Un alt element semnificativ al aerului este curcubeul. În credința populară curcubeul apare după ce conțin ploile: „un semn lăsat de Dumnezeu că ploaia va înceta” [3, p. 157]. Conform *Bibliei* curcubeul e legământul Domnului cu toată suflarea de pe pământ că nu va mai exista un al doilea potop. Din perspectivă mitologică curcubeul este o fată de om bogat, furată de un nor și care s-a prefăcut într-un brâu frumos [3, p. 158], este făcut din om, este o ființă minunată care stă cu gura într-un lăcușor sau este un drum pe care merg balaurii când duc apă în cer [3, p. 158]. Alte credințe ne demonstrează puterea magică a curcubeului în metamorfoză: „Prin Moldova se crede că cine bea apă de unde bea curcubeul, se face o lună băiat și o lună fată” [3, p. 161].

În romanul *Podurile* de I. C. Ciobanu chiar de la bun început este intertextualizată o parabolă despre curcubeul cu putere magică de a metamorfoza omul la dorință în codru des, în *Zâna Zorilor și Mireasma Florilor*, în *Făt-Frumos*. Reușita scriitorului constă în felul de dezvoltare a acestei parabole: „– Dar tu ce vrei să fii? – M-a întrebat odată demult bunelul. /– Vreau să fiu fericit! – I-am răspuns eu atunci cu mintea și cu părerea părinților. /– Pentru asta drumul pân-la curcubeu îi prea scurt! – Mi-a răspuns bunelul. – După curcubeu... trebuie să treci încă multe poduri ale vieții!” [7, p. 4].

Simbolul curcubeului este valorificat și în romanul *Îmblânzirea curcubeului* de M. Prepelită. Reluat ca leitmotiv curcubeul reprezintă întruchiparea idealului ascensiunii umane, e dorința impetuoasă de a atinge starea de beatitudine, de poveste. În ambele romane personajele-cheie traversează niște etape ale vieții pentru a se iniția, asemeni personajelor mitice sau folclorice.

Ținând cont de faptul că personajele prozelor amintite (*Podurile* și *Îmblânzirea curcubeului*) sunt copii, vom recurge și la perspectiva folclorică a curcubeului ca fenomen al naturii care este reflectat în poezia populară a copiilor: „*Când văd, mai ales prima dată, curcubeul, copiii cântă sau rostesc: Curcubeu, curcubeu,/ Bagă-ți capul în pârâu/ Și bea apă caldă,/ Să te prind în palmă;/ Și bea apă rece,/ Somnul de ți-a trece;/ Curcubeu, curcubeu,/ Scoate-ți capul din pârâu/ Și-ai să vezi și fătul tău!*” [15, p. 59]. În imaginația copilului Manolică, curcubeul ia înfățișarea unui personaj mitologic: „*Ce-ți trebuie ție nevoia de sabie, Manolică? – Să mă bat cu curcubeul... dacă oi ajunge să zbor și eu cândva pe ceruri ca Făt-Frumos și curcubeul o să se prefacă în balaur cu mai multe capete, cu ce-am să mă apăr, bunică?*” [16, p. 132]. În alte epizode, personificat, curcubeul e prietenul de joacă al copilului: „*Curcubeului îi plăcea să se joace cu Manolică. Îl vedea un copil naiv și neputincios și își făcea de cap cu dânsul fără pic de rușine. Îl aștepta viclean până ce se apropia și când să pună mâna pe dânsul – el țup! Sărea în altă parte*” [16, p. 87. A se vedea: 16, p. 105]. Neputința de a-l ajunge se transformă într-un dor nestins, care treptat trece într-o obsesie față de necuprins, de magic, e o reiterare a permanentei aspirații a creatorului de a se realiza.

Intertextualizate variază în multiple contexte discursive de către scriitorii din Basarabia, cele patru elemente primordiale, aflate în opoziție, argumentează încă o dată predilecția scriitorilor pentru remodelarea arhetipală a universului. Investigațiile efectuate demonstrează o gamă largă de semnificații pe care le obțin elementele populare ale stihiei acvatice, piritice, htoniene și eterice în procesul complex al folclorizării ca formă de interdiscursivizare și interpretare modernă a constituentelor etnofolclorice. În concluzie, transformarea și absorbția

codurilor mitico-folclorice ale elementelor cosmogonice primordiale, aflate în opoziție, de către maeștrii de condei, urmăresc un scop bine definit de a da rezonanță unor episoade ale scriiturii lor, altelei intertextualizarea acestora permit desecarea ideii fundamentale a operei literare, după cum am observat în romanele *Zbor frânt*, *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine și Îmblânzirea curcubeului*. Procedul intertextualizării, înrudit cu cel al transfigurării estetice, permite prozatorilor manifestul dezinvolturii atunci când pornind de la perceperea arhetipală a unui element se ajunge într-un final la o nouă imagine sau la o prețioasă (re)scriere artistică.

BIBLIOGRAPHY

1. EVSEEV, Ivan. *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Timișoara: Amarcord, 1994. 223 p.
2. MATCOVSCHI, Dumitru. *Bătuta*. Chișinău: Literatura artistică, 1979. 288 p.
3. PAMFILE, Tudor. *Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*. București: Librăriile Socec & Comp., Pavel Suru, C. Sfetea, 1915. 202 p.
4. IOVIȚĂ, Vlad. *Dincolo de ploaie: nuvele*. Chișinău: Literatura artistică, 1979. 328 p.
5. VASILACHE, Vasile. *Povestea cu cucoșul roșu*. Chișinău: Hyperion, 1993. 208 p.
6. MATCOVSCHI, Dumitru. *Focul din vatră*. Chișinău: Literatura artistică, 1982. 230 p.
7. CIOBANU, Ion C. *Scrieri*. Vol. 2. Chișinău: Literatura artistică, 1978. 612 p.
8. NICULIȚĂ-VORONCA, Elena. *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*. Vol. I. Iași: Polirom, 1998. 504 p.
9. DRUȚĂ, Ion. *Scrieri. În 4 volume*. Vol. 2. *Roman, nuvele*. Chișinău: Literatura artistică, 1989. 496 p.
10. BEȘLEAGĂ, Vladimir. *Zbor frânt. Ignat și Ana: Romane*. Chișinău: Litera, 1997. 420 p.
11. DRUȚĂ, Ion. *Scrieri în 4 volume*. Vol. 3. *Biserica albă: Roman; Clopotnița: Povestire*. Chișinău: Hyperion, 1990. 552 p.
12. CIOBANU, Maria; NEGRIU, Dorina. *Dicționar de motive și simboluri literare*. Chișinău: S.n., 2005. 170 p.
13. GHILAȘ, Ana. *Romanul lui Vladimir Beșleagă (valențe psihanalitice)*. În: *Akados*, 2011, nr. 2(21), p. 135-137.
14. ELIADE, Mircea. *Mituri, vise și mistere*. București: Univers enciclopedic, 1998. 242 p.
15. *Folclorul copiilor*. Alcătuire: Nicolae Băieșu. Chișinău: Arc, 2015. 164 p.
16. PREPELIȚĂ, Mihai. *Îmblânzirea curcubeului*. Chișinău: Literatura artistică, 1981. 268 p.